

AHMED BÂ'İS DİVANI ÜZERİNE

On The Divan of Ahmed Bais

Enes YILDIZ¹

¹ Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, enesedebiyat@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-3614-579X.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 22.02.2024
Kabul/Accepted: 25.04.2024

DOI:10.20322/littera.1441625

Anahtar Kelimeler

klasik Türk şiiri, Bâ'is, divan

ÖZ

XVIII. yüzyıl divan şairlerinden Ahmed Bâ'is, Bursa'nın Karacabey/Mihaliç ilçesinde doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. "Kasapzâde" lakabıyla bilinen Ahmed Bâ'is, eğitimi İstanbul Şehzâde Medresesinde bitirdikten sonra Pertakî Hasan Efendi'den icazet almıştır. Hayatının farklı dönemlerinde hocalık, kâtiplik, maliye tezkireciliği ve mektupçuluk görevinde bulunan Bâ'is, Halim Giray'a hocalık da yapmıştır. Bâ'is, Mısır'dan dönerken 1215/1800-1801 senesinde Maraş'ta, yaklaşık 40 yaşında vefat etmiştir. Bâ'is'in kendi el yazısı ile yazdığı divançesi İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY03757 arşiv numarasında kayıtlıdır. Bu divançe üzerine bir mezuniyet tezi, bir yüksek lisans tezi ve bir makale olmak üzere 3 çalışma yapılmıştır.

Bu makalede İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY03757 arşiv numarasında kayıtlı divançeden farklı olarak Bâ'is'in tam ve mürettep divanı üzerinde durulacaktır. Bâ'is Divanı'nın şu an ulaşılabildiğimiz tek nüshası Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 2139 arşiv numarasındaki mecmua içerisinde yer almaktadır. 125 şiirin bulunduğu divan 7 kaside ile başlar. Kasidelerden üçü methiye, biri takriz ve diğerleri çeşitli olaylara tarih düşürmedir. Bâ'is, kasidelerinde Şahbaz Giray Han, Ahmed Paşa-zâde İbrahim Bey ve Kevâkib-zâde Efendi'yi methetmiş; İsmail Bey-zâde Muhammed Bey, Mekkî Efendi ve Asım Tarihi ile ilgili tarih manzumesi kaleme almış ve Sümbülzâde Vehbî Efendi'nin divanlarına takriz yazmıştır. Musammatlar bölümü 2 müseddes, 2 tahmis ve 1 muhammesten oluşmaktadır. Divanın esas bölümü ise tamamına yakını âşıkâne/rindâne tarzda kaleme alınan gazellerdir. Gazellerin 90 tanesi Türkçe, 4 tanesi Farsçadır. Divan çeşitli konularda yazılmış 7 kıt'a ve 11 beyit ile son bulmaktadır. Çalışmada öncelikle Bâ'is'in hayatı, divançesi ve divançe üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilecektir. Ardından daha önce üzerine çalışma yapılmamış divan tanıtılacak ve divandan örnek şiirler verilecektir.

ABSTRACT

Keywords

classical Turkish poetry, Bâ'is, divan

Bâ'is, one of the 18th century divan poets, was born in the Karacabey/Mihaliç district of Bursa. Date of birth is not known accurately. Ahmed Bâ'is, known by the nickname "Kasapzâde", received his license from Pertakî Hasan Efendi after completing his education at the Istanbul Şehzâde Madrasa. Bâ'is, who worked as a teacher, clerk, financial memorandum and letterman in different periods of his life, also taught Halim Giray. Bâ'is died in Maraş in 1215/1800-1801, when he was about 40 years old, while returning from Egypt. Bâ'is Divance, written in his own handwriting, is registered in Istanbul University, archive number NEKTY03757. Three studies have been conducted on this divance: a graduation thesis, a master's thesis and an article.

In this article, we will focus on the complete and composed Divan of Bâ'is, which is different

from the divance registered in the archive number NEKTY03757 of Istanbul University Rare Works Library. The only copy of the Bâ'is Divan that we can currently access is in the magazine at Çorum Hasan Paşa Provincial Public Library, archive number 2139. This copy of the divan contains a total of poems: 7 odes, 6 musammats, 94 ghazals, 7 stanzas and 11 couplets. Divan starts with odes. Three of the eulogies are eulogies, one is a praise and the others are dates to various events. In his Bâ'is odes, he praised Şahbaz Giray Khan, Ahmed Paşa-zâde İbrahim Bey and Kevâkib-zâde Efendi. Wrote historical poems about İsmail Bey-zâde Muhammed Bey, Mekki Efendi and Asım History. He criticized Sünbülzâde Vehbi Efendi's divans. Musammats consist of 2 müseddes, 2 tahmis and 1 muhammes. The main part of the divan is the ghazals, almost all of which are written in amorous/rhythmic style. 90 of the ghazals are in Turkish and 4 in Persian. The Divan ends with 7 kit'a and 11 couplets written on various subjects. In the study, first of all, information will be given about Bâ'is life and Divance. Then, the Divan, which has not been studied before, will be introduced and sample poems from the Divan will be given.

Atıf/Citation: Yıldız, E. (2024), "Ahmed Ba'is Divanı Üzerine", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 10/2, 291-319.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Enes YILDIZ, enesedebiyat@hotmail.com

GİRİŞ²

XVIII. yüzyıl divan şairlerinden Bâ'is'in asıl adı Ahmed'dir. Şairin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'in verdiği bilgilerden yola çıkarak şairin H 1215/M 1800-1801 yılında yaklaşık 40 yaşında vefat ettiğini düşündüğümüzde doğumunun da takriben H 1174/M 1760-1761 yıllarında olduğunu söyleyebiliriz. Bursa'nın Karacabey/Mihaliç ilçesinde doğan şair, *Kasapzâde* lakabıyla meşhurdur. Eğitimini İstanbul Şehzâde Medresesi'nde bitirdikten sonra Pertakî Hasan Efendi'den icazetini almış ve mülazımlık hakkını elde etmiştir. Bâ'is hayatının farklı dönemlerinde hocalık, kâtiplik, maliye tezkireciliği ve mektupçuluk görevinde bulunmuştur. Halep'te Bayburdizâde'nin hizmetinde bulunan Bâ'is daha sonra Edirne Mevleviyeti'nde Bekirpaşazâde Hamdullah Bey'in yanında mektupçuluk görevini sürdürmüştür. Hayatındaki önemli görevlerden biri de Halim Giray'a hocalık yapması olmuştur. Bu görev maksadıyla Vize Sarayı'na gitmiştir. Şair, Yenice âyanı Mustafa Ağa himayesinde kâtiplik ve vüzerâ divanı kâtipliği de yapmıştır. Şairin hayatındaki dönüm noktalarından birisi de katli için irâde-i seniyye³ çıkması ve Mustafa Ağa'nın bu karardan dönülmesine vesile olmasıdır. Rumeli Valisi Ali Paşa'nın mektupçuluğunu yaparken yazmış olduğu bir yazı nedeniyle Bâ'is'in katline hükmedilmiştir. Bâ'is, Vize'den İstanbul'a döndükten sonra İzzet Paşa tarafından maliye tezkireciliği görevine getirilmiş ve ardından Divan-ı Hümâyûn hocalığı görevini de ifa etmiştir. Şairin görevleri arasında Rumeli Valisi Şinasizâde'nin mektupçuluğu ve Vezir Değirmenci Mustafa Paşa'nın divan kâtipliği de vardır. Bâ'is, Arış'ten

² Bâ'is Divançesi üzerine daha önce yapılan çalışmalarda şairin hayatı, edebî kişiliği ve divançesi üzerine yeterli bilgi bulunduğundan tekrara düşmemek adına bu kaynaklardan da faydalanarak burada özet bilgiler verilmiştir (Mamaş, 1965; Zengin, 2018; Kaya Yiğit, 2022).

³ Padişahın sözlü veya yazılı emri için kullanılan bir tabir. Arapça bir kelime olan irâde "dileme, isteme; meram, emir, ferman" manalarını taşır. Irâde-i seniyye ise "padişah emri" anlamına gelmekte, sözlü ve yazılı olarak ikiye ayrılmaktadır. Sözlü irâde-i seniyye, padişahın sadrazama bizzat tebliğ ettiği emir karşılığı kullanılan bir tabirdir. Osmanlı diplomatiğinde irâde-i seniyye veya çok defa kullanıldığı gibi kısaca irade sözüyle özel bir belge türü kastedilmektedir. Bu da padişahın emrinin Mâbeyn-i Hümâyûn başkâtibi tarafından sadrazama bildirildiği belgedir (Kütükoğlu, 2000: 391).

(Mısır'da bir liman kenti) dönerken 1215/1800-1801 senesinde Maraş'ta, yaklaşık 40 yaşlarında vefat etmiştir. Kabri Maraş'tadır. Tasannu ve kelime oyunlarına sıklıkla yer vermesine rağmen gazellerinde oldukça akıcı bir dil görülen Bâ'is; Bâkî, Sâbit, Nâîfî, Nevres, Nâşid, Fâzıl ve Fehim gibi şairlerin etkisinde kalmıştır. Âşıkâne ve rindâne tarzda yazdığı şiirlerinin yanında musanna gazelleri edebî kişiliğinde önemli bir yer tutar. Şair kendisine Arapça "sebepe, etken, güdü, tarik edici, illet, sâik" anlamına gelen "Bâ'is" mahlasını seçmiştir. Mühründe yazan "Hayra her dem ola Bâ'is Ahmed" mısraından da anlaşılacağı üzere şair her zaman hayra/iyiliğe vesile olmak istemiştir. Eserlerine bakıldığında Bâ'is'in kendi el yazısı ile yazdığı *Divançesi* İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY03757 arşiv numarasında kayıtlıdır (Çınarcı, 2007: 31; İpekten vd. 1988: 66; Kaya Yiğit, 2022: 297-320; Kesik, 2020; Kurnaz & Tatçı: 2001: 83; Üzgör, 2002: 152; Zengin, 2018).

1. Bâ'is Divançesi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bugüne kadar Bâ'is Divançesi üzerine bir mezuniyet tezi, bir yüksek lisans tezi ve bir makale olmak üzere 3 çalışma yapılmıştır:

Mezuniyet Tezi: Bâ'is Divançesi üzerine ilk çalışma 1965 yılında İdil Can Mamaş tarafından yapılan mezuniyet tezidir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY03757 arşiv numarasında kayıtlı divançe üzerine yapılan çalışmada önce şairin hayatı hakkında bilgi verilmiş ardından şiirler transkripsiyonlu şekilde yeni harflere aktarılmıştır. Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T. 3654 arşiv numarasında kayıtlıdır.

Yüksek Lisans Tezi: Bâ'is Divançesi üzerine ikinci çalışma 2018 yılında yapılan yüksek lisans tezi. Tez, Giresun Üniversitesinde Prof. Dr. Beyhan KESİK danışmanlığında Akın Zengin tarafından hazırlanmıştır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY03757 arşiv numarasında kayıtlı divançeden hareketle yapılan tez giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Bâ'is'in hayatı ve edebî kişiliği üzerinde durulmuş, ikinci bölümde divançenin şekil özellikleri, üçüncü bölümde muhteva özellikleri ve dördüncü bölümde divançenin transkripsiyonlu metni verilmiştir. Divançenin muhteva incelemesine ayrı bir yer ayrılmış ve "Din-Tasavvuf, Cemiyet, Sosyal Hayat, İnsan, Maddî ve Manevî Hâller, Tabiat" başlıklarında tanık beyitler ışığında divançe incelenmiştir. Metin kısmında ise 3 musammat, 57 gazel, 1 kıt'a ve 1 müfred günümüz harflerine aktarılmıştır. Çalışmanın sonuna 2 Farsça şiirin tıpkıbasımı da eklenmiştir.

Makale: Bâ'is Divançesi üzerine son çalışma bir makaledir. 2022 yılında DTCF Dergisi'nde (62.1) Bilge Kaya Yiğit tarafından yayımlanan "18. Yüzyıl Divan Şairi Ahmed Bâ'is ve Divançesi" adlı makale yine İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY03757 arşiv numarasında kayıtlı divançeden hareketle hazırlanmıştır. Makalede öncelikle Bâ'is'in hayatı, Bâ'is'in etkilediği ve etkilendiği şairler, divançenin şekil özellikleri, Bâ'is'in edebî kişiliği, Bâ'is'in şiirlerindeki edebî sanatlar, Bâ'is divanında geçen şahıslar ve yer adları, Bâ'is divanındaki deyimler ve kalıp sözler hakkında inceleme yapılmıştır. Makalenin asıl bölümünde ise 58 gazel ve 3 musammat yeni harflere aktarılmıştır.

2. Bâ'is Divanı⁴

Bu çalışmada İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY03757 arşiv numarasında kayıtlı divançeden farklı olarak Bâ'is'in tam ve mürettep divanı üzerinde durulacaktır.

2.1. Nüsha Tavsifi

Bâ'is Divanı'nın şu ana dek ulaşılabilinen tek nüshası Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 2139 arşiv numarasındaki mecmua içerisindedir. 78 varaklık mecmuanın 1b-34b varakları Bâ'is, 35b-78a varakları ise Servet Divanı'dır. H 1197/M 1782-1783 yılında istinsah edilen mecmua talik hatla kaleme alınmış olup kimi sayfalarda 15 ve kimi sayfalarda 19 satır hâlinde ve 205x135-150x90 mm. boyutlarındadır. Divanın bu nüshasında 7 kaside, 6 musammat, 94 gazel, 7 kıt'a ve 11 beyit bulunmaktadır.

Divanın Başı:

çeşm-i tâtârũñ hülâgũ-veş şehâ hũn-rĩz olur
şaff-ı müjgãnuñ o demde leşker-i cengĩz olur

Divanın Sonu:

eger şemm eyleseydi perçem-i pür-çĩn-i dil-dãrı
açardı çın-seşer bãd-ı şabã dükkãn-ı 'atĩarı

2.2. Şekil Özellikleri

Kasideler: Bâ'is Divanı'nda yedi kaside bulunmaktadır. Bunlardan ilk dördü methiye ve takriz, diğerleri ise çeşitli olaylara tarih düşürmedir. Kasideler hakkındaki bilgiler şöyledir:

1. "lâne-sâz-ı tûbâ-yı cennât olan merhûm şehbâz hâna takdĩm olunan kasĩde-i belĩgadur" başlıklı ilk kaside 32 beyittir. "fâ'ilâtũn/fâ'ilâtũn/fâ'ilâtũn/fâ'ilũn" kalıbındaki kasidede "-ĩz" mürdef kafiye ve "olur" redifi kullanılmıştır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere kaside Şahbaz Giray Han methiyesindedir.
2. "gũlşen-ârâ-yı çemen-zârı belâgat sũnbũl-zãde vehbĩ efendinũn tertĩb eylediği dĩvãnlarını tahsĩn ü takrĩz zımında tarh ü inşãd olunan kasĩdedũr" başlıklı ikinci kaside 25 beyittir. "fâ'ilâtũn/fâ'ilâtũn/fâ'ilâtũn/fâ'ilũn" kalıbındaki kasidede "-ãn" mürdef kafiye ve "eyledi" redifi kullanılmıştır. Kaside Sũnbũlzãde Vehbĩ Efendi'nin üç dilde yani Türkçe, Arapça ve Farsça tertip ettiği divanları üzerine takrizdir.

⁴ Eser üzerine "Bâ'is Dĩvãnı [İnceme-Tenkitli Metin-Dizin]" adlı kitap çalışması tarafımızca devam ettirilmekte olup yakın zamanda yayımlanacaktır.

3. “nâ’îl-i rütbe-i dâniş ü ercümendî-râyet ahmed paşa-zâde ibrahîm beg efendi hakkında inşâd olan kasîde-i beççedür” başlıklı üçüncü kasîde 22 beyittir. “mef’ûlü/mefâ’îlü/mefâ’îlü/fe’ûlün” kalıbındaki kasidede “-er” mücerred kafiye ve “elmâs” redifi kullanılmıştır. Kasîde Ahmed Paşa-zâde İbrahim Bey methiyesinde. Şunu ifade etmek gerekir ki bu kasîde divançede gazeller arasındadır (Divançe-i Bâ’is, vr.: 13a-13b).
4. “müderrişin-i kirâmdan mihalic nâ’ibi kevâkib-zâde efendiye takdîm olunan kasîdedür” başlıklı dördüncü kasîde 32 beyittir. “mefâ’îlün/mefâ’îlün/mefâ’îlün/mefâ’îlün” kalıbındaki kasidede “-er” mücerred kafiye ve “-dür kim” redifi kullanılmıştır. Kasîde Kevâkib-zâde Efendi methiyesinde.
5. “târîh-i berâ-yı vilâdet-i ismâ’îl beg-zâde muhammed beg” başlıklı beşinci kasîde 11 beyittir. “fâ’ilâtün/fâ’ilâtün/fâ’ilâtün/fâ’ilün” kalıbındaki redifsiz kasidede “-îd” mürdef kafiye kullanılmıştır. Kasîde, İsmail Bey-zâde Muhammed Bey’in doğumuna düşülen tarihtir.
6. “târîh-i meşihat-i mekkî efendi” başlıklı altıncı kasîde 10 beyittir. “mef’ûlü/mefâ’îlü/mefâ’îlü/fe’ûlün” kalıbındaki kasidede “-r” mücerred kafiye ve “oldı” redifi kullanılmıştır. Kasîde, Mekkî Efendi’nin meşihat makamına gelişiyile ilgili tarih düşürmedir.
7. “âsım inşâsı zeyline takrîz-gûne tahrîr olunan târîhdür” başlıklı yedinci kasîde 6 beyittir. “fâ’ilâtün/fâ’ilâtün/fâ’ilün” kalıbındaki redifsiz kasidede “-âm” mürdef kafiye kullanılmıştır. Kasîde, Asım Tarihi’ne yazılan zeyle takriz ve tarih düşürme ile ilgilidir.

Musammatlar: Bâ’is Divanı’nda kasidelerden sonra 2 müseddes, 2 tahmis ve 1 muhammes olmak üzere 5 musammat bulunmaktadır. Bu musammatlar 5 bentten oluşmaktadır. Tahmisler Sâbit ve Fehîm’in gazellerindedir. Ayrıca kıt’alardan sonra 2 bentlik bir muhammes mevcuttur.

Gazeller: Divanda 90 tanesi Türkçe, 4 tanesi Farsça olmak üzere toplam 94 gazel bulunmaktadır. Revi harfine göre mürettep olan gazellerde en çok “ra” harfinden gazel mevcuttur. Aşağıda 20 revî harfi ve gazel sayıları tablo hâlinde verilmiştir:

ا	7	ح	1	س	1	ق	4	ن	8
ب	5	د	4	ش	4	ك	1	و	2
ت	2	ر	20	ص	1	ل	2	ه	6
ج	1	ز	9	ف	3	م	7	ی	6

Çoğunluğu 5 veya 6 beyit olan gazeller içerisinde gazel-i mutavvel ve gazel-i müzeyyeler de mevcuttur. Hatta divançede gazelin ortasında “tetimme” başlığında ek beyitler gösterilmiştir. Divandaki en uzun gazel ise “hammâm” redifli 15 beyitlik gazeldir. Aşağıda gazellerin redif ve kafiye dökümü verilmiştir:

1. -â	2. -â	3. -hen asâ	4. -üldür bana
5. -âr eyler bana	6. -â	7. -âdur mustafâ	8. -âb
9. -âb	10. -bâb	11. -âya kevâkib	12. -âna münâsib
13. -ân bâyed cüst	14. -ûy-ı harâbât	15. -âc	16. -ân tesbîh
17. -âd	18. -ûd	19. -âya zümürüd	20. -ân gam me-hor
21. -ûr	22. -âr olur	23. -ar	24. -ûglıdur
25. -eridür	26. -âr ile söyler	27. -ârı çalar çarpar	28. -er aklum keser
29. -âr fenâr	30. -â satar	31. -û didiler	32. -âm öper
33. -îşedür	34. -ûnidur	35. -în ister	36. -ehirlidür
37. -erlidür	38. -ar	39. -âdandur	40. -ân olur
41. -âz	42. -ârlık bilmez	43. -el ümîd eylemez	44. -üşdüklerimiz
45. -ar giderüz	46. -ârdur eglencemüz	47. -îm olmaz	48. -at gelmez
49. -âr alıruz	50. -es nevvres	51. -ûş	52. -âb göstermiş
53. -erlenmiş	54. -ân geçmiş	55. -âne as	56. -ân saf saf
57. -if	58. -âf	59. -aşduk	60. -âr-ı aşk
61. -ık âşık	62. -ân müştâk	63. -âni şâ'irün	64. -âl mâl
65. -âr la'l	66. -em	67. -em perçem	68. -ûn alayazdum
69. -ârı gördüm	70. -âr hammâm	71. -âna degişmem	72. -amda kaldum
73. -âleden	74. -âb olsun	75. -ûn eylesün	76. -ân olsun
77. -ârun n'idüğün	78. -ünden	79. -ân	80. -ân
81. -bû	82. -eldür bu	83. -âz buldum kendüme	84. -ûşa
85. -ene	86. -ân el arkası yirde	87. -âsına	88. -âne
89. -ân idemez mi	90. -ebi	91. -âzı	92. -âzı
93. -ânemi	94. -em yelli		

Kıt'a ve Beyitler: Bâ'is Divanı'nda gazellerden sonra 7 kıt'a ve 11 beyit bulunmaktadır. Kıt'aların hepsi 2 beyitlidir. Beyitlerden 4 tanesi müfred, 7 tanesi ise matladır. Ayrıca beyitlerden biri Arapça kaleme alınmıştır.

2.3. Muhteva, Dil ve Üslup Özellikleri

Bâ'is Divanı'na muhteva ve türler açısından bakıldığında hem kasidelerde hem de gazelerde *tevhid*, *na't*, *münacat*, *miraciye*... gibi doğrudan dinî türler bulunmamaktadır. Ayrıca divanda tasavvuf ve ilahî aşkın izleri çok zayıf hatta yok denebilecek kadar azdır. Bâ'is'te tasavvuf kaynaklı acı ve ızdırapları görmek pek mümkün değildir. Bu bağlamda Bâ'is'in şiirlerini çok katmanlı anlam derinliği noktasından okuyamayız. Şunu ifade etmek gerekir ki dinî unsurlarla, tasavvufî terim ve kavramlarla beyit veya kelime düzeyinde karşılaşmak mümkündür ancak bunlar çok yüzeyseldir. Esasında dinî-tasavvufî unsurlar methiye, fahiye, aşk, âşık ve sevgili tasvirleri için kıyas ve mecaz malzemesi olurlar.

Bâ'is Divanı edebî tür ve tarzlar açısından da zengin değildir. Kasidelere bakıldığında tarih düşürmelerle birlikte tamamının methiye olduğu söylenebilir. Şair sırasıyla *Şahbaz Giray Han*, *Sünbülzâde Vehbî Efendi*, *Ahmed Paşa-zâde İbrahim Bey*, *Kevâkib-zâde Efendi*, *İsmail Bey-zâde Muhammed Bey* ve *Mekkî Efendi*'yi klasik Türk şiiri methiye geleneğine göre çeşitli kıyas, üstün görme ve benzetmelerle metheder. Methiyelerden biri takrizdir⁵. Bâ'is de Sünbülzâde Vehbî'nin üç dilde kaleme aldığı divanlarını, diğer bazı şairler gibi mübalağalı şekilde metheder. Bâ'is'in methiyeleri içerisinde Şahbaz Giray Han için kaleme aldığı kaside üslup olarak dikkat çekmektedir. *Şahbaz* kelimesi *iri ve beyaz bir doğan cinsi* anlamına geldiği için Bâ'is methiyesinde "*şikâr, lâne, murg, sayd, pervâz, per ü bâl, tâir, hadeng, bend, dâm*..." gibi av, avcılık ve kuş ile ilgili terim ve kavramları memduhun ismine mütenasip bir şekilde kullanır.

Edebî tür olarak kasideler arasında bir hammâmiyye⁶ bulunmaktadır. Bâ'is de 15. beyitlik gazel-i mutavvelinde hamam ve hamam kültürünü çeşitli teşbih ve mecazlarla tasvir eder:

bir perî-rûya olup ʿ âşık-ı hayrân hâmmâm
sînesin itmede külhan gibi sūzân hâmmâm

saçağı geçmese derletmez idi hûbânuñ
beden-i nâzik-i sîmînini her ân hâmmâm

sîneye çekmez idi olmasa kızkın ʿ âşık
câmekânından idüp dilberi ʿ uryân hâmmâm

eşk-i germ akmaz idi lûle-i çeşminden eger
âteş-i ʿ aşka düşüp olmasa giryân hâmmâm (vr.: 32a)

⁵ Takriz, manzum veya mensur bir eser hakkında övgü yollu yazılara denilmektedir.

⁶ Divan şiirinde hamam, hamam eğlenceleri, hamam kültürü ve hamamdaki güzelin anlatıldığı manzumelere hammâmiyye denir.

...

Divandaki kıt'alar arasında edebî tür olarak bir şehir şiiri de bulunmaktadır. İki beyitlik manzumede şair, dünyada bir benzerinin olmadığı İstanbul'u hüner erbabının feyiz mahalli olarak görür. Cennete teşbihin uygun olduğu İstanbul'un içerisi gılman ve hurilerle doludur:

maḥall-i feyz-i erbāb-ı hünerdür şehir-i islambol
aḥna beñzer bu ʿālemde baña bir şehir-i islambol

sezādur cennetü'l-meʿvāya teşbīh eylesem zīrā
derūnı ḥūr u gılmān ile memlū ehl-i islambol (vr.: 33a)

Eldeki divan nüshasından yola çıkılarak Bâ'is'in bir gazel ve aşk şairi olduğu söylenebilir. Bâ'is'in gazelleri tam anlamıyla rindâne ve âşıkâne tarzla kaleme alınmıştır. Onun hayata bakışı, sanat anlayışı ve tabiat algısı rindânedir. Aşka, sevgiliye ve meyhaneye düşkünlüğü, dünyevî ve fani ihtiraslardan uzak durması da Bâ'is'in bu anlayışından kaynaklanmaktadır. Bâ'is'in şiirlerinde aşkı ve sevgiliyi tüm yönleriyle görmek mümkündür. Şair; âşık, sevgili, sevgilinin güzellik unsurları, aşk karşısında âşık ve ağyarın hâllerini tasvir ederken klasik şiirde görülen geleneksel teşbih ve mazmunları kullanır. Bu tasvirlerde karşımıza çıkan ise beşerî aşktır. Bâ'is'in beşerî aşk şairi olduğunu göstermesi bakımından aşağıdaki gazel, örnek olarak verilebilir:

āhum şererin kevkeb-i raḥşān idemez mi
ya bezm-i ğama şemʿ-i şebistān idemez mi

ḥurşīd ü mehi tāb-ı ruḥuñ yakdığı yirde
pervāne gibi ʿāşıkı sūzān idemez mi

çarḥ-ı felegi cūşīş-i eşküm çevirürken
bu çeşm-i terüm kaṭresin ʿummān idemez mi

leylāları zencīre çekerken şaçuñ ey şūḥ
dīvāne gibib ʿaqlı perīşān idemez mi

cānānı çeküp sīnesine cān gibi bāʿis
ağyāruñ ʿaceb cismini bī-cān idemez mi (vr.: 32a)

Bazı divan şairlerinin verdikleri nasihatlerle getirdikleri eleştiri ve tenkitlerle münekkit ve nâsih yönünün olduğunu görürüz. Bu bağlamda Bâ'is'in edebî kişiliğinde münekkitlik ve nâsihlik zayıftır. Şairin az da olsa *eleştirel anlatımla* şikâyetlerini ve eleştirilerini dile getirdiği beyitler bulunmaktadır. Divanda *doğrudan anlatımla* okuyucuya nasihatler veren bazı beyit/beyitler de bulunmaktadır. Aşağıda şairin bu yönüne örnek beyitler verilmiştir:

bu hayme perde-i esrâr-ı hikmetdür zarîfâne
mişâl-i 'âlemi taşvîr ider erbâb-ı 'irfâne

bu esrârı haqîkat-bîn olanlar fehm ider yoğsa
ne añlar bî-başîret baksa da taşvîr-i bî-câna

tehî şanma verâ-yı perdeden bir kez nazâr eyle
cihân tavrı ne şüretde zühûr eyler hakîmâne

teferrüc-gâh-ı 'âlemdür nigâh it çeşm-i 'ibretle
temâşası sürür-engîz olur zîrâ dil ü câna (vr.: 31b)

Bâ'is Divanı'nda toplumsal yaşama dair unsurların fazla yer almadığı görülür. XVIII. yüzyıl toplum hayatının izlerinin Bâ'is'in şiirlerine pek yansımadığını söyleyebiliriz. Toplumsal bir olay onun şiirine başlı başına konu olmamıştır. Bâ'is topluma mesaj vermek, insanları yönlendirmek için şiir yazmamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki her şair gibi Bâ'is de içinde doğup büyüdüğü toplumun inanç ve kültüründen tamamen soyutlanmış değildir. Bu noktada XVIII. yüzyıl toplum hayatının inanç ve kültürünü kısmen ve yüzeysel de olsa şiirlerine yansır. Esasında toplumsal yaşama ait unsurlar da Bâ'is'te beşerî aşk ve sevgili tasvirleri ve ifadeleri için malzeme olmuştur.

Bâ'is Divanı'nda geçen *Musa, Mustafa, Eyyûb, Mansur, Leyla, Kays, Mecnun, Ferhad, Harut, Marut, Cem, İskender, Nevres, Hüsrev, Kahraman, Karun, Üc bin Unk, Fazıl* gibi şahıslara ve *Şam, Hoten, Çin, Kaf, Bedağşân* gibi yer adlarına bakıldığında bunların şairin hayal dünyasında methiye, kıyas, fahiye için esas olarak da aşk ve sevgili anlatımları için birer malzeme olduğu görülür.

Türler açısından zayıf olan Bâ'is Divanı'nda tabiat tasvirleri az ve zayıf olup bunlar beyit düzeyindedir. Onun hiçbir şiirinde tabiat, şiirin ana konusu olmamıştır. Bahariyye gibi tabiatı merkeze alan önemli bir tür bile yoktur. Tabiat ve unsurları, sevgiliyi ve sevgilinin güzellik unsurlarını anlatmak için bir vesiledir.

Bâ'is Divanı'ndaki şiiirlerin çoğunluğunun gazel olması ve kasidelerin methiye türünde kaleme alınması nedeniyle anlatım tekniği olarak daha çok *tasvirî anlatım* görülür. Bu nokradan Bâ'is *mecaz, teşbih, istiare, hüsni ta'lil, teşhis, tenâsüb, mübâlağa, tevriye, telmih* gibi edebî sanatları sık ve ustaca kullanmıştır.

Divan şairleri şiiirde hünerlerini sergileyebilmek için edebî sanatlardan faydalanır. Bâ'is de hemen her beytinde edebî sanatlara başvurmuştur. Benzer kelimelerle benzer mazmunlarla söylenmiş şiiirler edebî sanatlar vasıtasıyla farklılık arz etmektedir. Divan şairleri, bîkr-i mana denilen yeni manalar yaratmaya çalışmışlar, gelenekten aldıkları konularla değerli eserler ortaya koymak için edebî sanatlardan yararlanmışlardır. Eski şiiirde, mana bir dilbere, edebî sanatlar da dilberin giyinip kuşandıklarına benzetilmiştir (Kaya Yiğit, 2022: 307).

“Manayı kuvvetlendirmek, söze renk ve ahenk katmak, duygu ve düşünceleri daha etkili ifade etmek, az sözle çok şey anlatmak” gibi işlevleri olan deyimler, şairler tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Deyimler vesilesiyle şairler meramlarını daha açık, net ve etkili bir biçimde ifade etmişler; anlatımı çekici kılmışlar, söyleyişlerine derinlik ve çok katmanlı bir yapı kazandırmışlardır (Ayçiçeği, 2018: 164; Kaya, 2011: 15; Yıldız, 2021: 71). Bâ'is de birçok beyitte manayı kuvvetlendirmek ve anlatmak istediklerini daha etkili ifade için “ağız suyu akıtmak, akli kesmek, bağı delinmek, baştan çıkarmak, başına püsküllü bela olmak, bir içim su, cana iz bırakmak, kürek çekmek, kilit açmak, kırıp geçirmek, mumla aramak, dile düşmek, ser vermek, el çekmek, gözden geçirmek...” gibi birçok deyim kullanmıştır (Kaya Yiğit, 2022: 319-320). Hatta 7 beyitlik 86. gazelde *divan şairlerinin şairlik kudreti, güzellik, endam, yiğitlik, cömertlik gibi unsurlarla ilgili çeşitli karşılaştırmalar yapmak; zayıf olan tarafın güçlü olanın üstünlüğünü kabul ettiğini dile getirmek için ele aldıkları ve pek çok divan şairinin hüsni ta'lil sanatı ekseninde şiiirlerinde zikrettiği* (Demirkazık, 2013: 617-633) “el arkası yerde” deyimini redif olarak kullanılmıştır:

temennâ eylemek ey nev-cüvân el arkası yirde

dimekdür hüsine haqqâ cihân el arkası yirde

görince kuvvet-i bâzû-yı aşkum câme-hâb üzre

nezâketle düşer ol mûmiyân el arkası yirde

bu meydân-ı muhabbetde ne deñlü erlik itsek de

yine eyler seni mekr-i zamân el arkası yirde (vr.: 31b)

...

Bâ'is birçok beyitte kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini ve çağrışımları da düşünerek tenasüp ve kinaye sanatını etkili biçimde kullanmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte *nevâ, nâle, uşşâk, râmişger, tanbûr ve burmak* kelimeleri musiki ile ilgili kelimeler olduğu için tenasüp içindedir. Tanburun kulağını burmak tabiri, tanburun akordunu yapmak veya kulağını çekip uyarmak anlamlarını çağrıştırdığı için kinayelidir (Kaya Yiğit, 2022: 307):

çün nevâ-yı nâle-i ' uşşâka olmaz sâz-kâr
bâri sâzın gûşın ey râmîşger şanbûr bur (vr.: 15a)

Son olarak Bâ'is Divanı'nda önemli ve dikkat çeken *musanna gazeller* üzerinde durmak gerekir. Bâ'is'in "tekrirli cinaslı" olarak isimlendirdiği bu gazeller esasında divan şiirindeki zü'l-kâfiyeteyn gazelleridir. Divan şiirinin deneysel yönünü, şairlerin yenilik arayışını, hüner gösterilerini ve sanattaki üstünlüklerini gösteren musanna gazellerde şairler kelime, hece, harf veya hareke üzerinden maharetlerini sergilerler. Bâ'is de şiirdeki ahengi sağlamak ve sanattaki hünerini göstermek için 8 tane gazel-i musanna yazmıştır. *Zü'l-kâfiyeteyn* denen gazellerde hem beyitteki son kelime hem de son kelimedenden önceki kelime veya hecenin aynı kafiyede olması durumu vardır. "mehtâb-bâb, bâb-bâb, hûn-âb-nâb, hoş-âb-şâb, el-bâb-bâb, bî-hâb-hâb, 'ukâb-kâb, nâ-yâb-nâb, feryâd-yâd, ber-bâd-bâd, âzâd-zâd, şimşâd-şâd, isti'dâd-dâd, menşûr-şûr, ma'dûr-dûr, mahmûr-mûr, Mansûr-sûr, meksûr-sûr..." örneklerinde olduğu gibi Bâ'is ahenk ve sanattaki ustalığını sergilemek için musanna gazeller kaleme almıştır. Aşağıda bir gazel-i musanna örneği verilmiştir:

aldı mihr-i tal'at-ı dildârdan ***meh-tâb tâb***
mağribî-veş devr iderken şehir-i şâmı ***bâb bâb***

la'l-i nâbuñ hasretiyle dem-be-dem yâkût-veş
oldı çeşmümden akan her kaçre ***hûn-âb nâb***

'aks idince câma engüşt-i muhannâ-yı nigâr
oldı pîr-i mey içüp şahbâyı çün ***hoş-âb şâb***

fâtiñü'l-ebvâb dergâhın bilüp ni' me'l-me'ab
tutmadı dervâze-i şâhı ulü'l-***elbâb bâb***

ol perî-rûy-ı nihân-ender-nihâni seyr için
h'âb içinde görmek ister dîde-i ***bî-hâb hâb***

sen kerâmet gösterüp şeyhüm içarsañ var hemân
âşiyânından o murğ-ı hüsnî çün ***'ukâb kab***

gevher-i dendān-ı yāri silk-i nazma derc idüp
bā' işā şî' r-i dil-āvîzün dūr-i nā-yāb yāb (vr.: 11b-12a)

3. Bâ'is Divanı'ndan Örnek Şiirler

-1-

*gülşen-ārā-yı çemen-zār-ı belāgat sünbül-zāde vehbî efendiniñ tertîb eylediği dîvānlarını taḥsîn ü
taḫrîz zımnında tarḫ ü inşād olunan ḫaşıdedür*

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. feyz-i ḫaḫ kill-i hüner-kārum dūr-efşān eyledi
ḫand-i vaşf-ı nükte-sencān ile giryān eyledi
2. ya' nî bārî vehbî-i şāḫib-ḫırān-ı dānişe
se-zebān bir tiġ-i cevher-dār iḫsān eyledi
3. bend idüp ol tiġ-i ser-tîzi miyān-ı ḫab'ına
taḫt-gāḫ-ı ḫişver-i 'irfāna sulṫān eyledi
4. ol daḫı tāzî vü türki vü deri eş'ār ile
feth-i iḫlīm-i ḫicāz u rüm u irān eyledi
5. her birinde bir nice ebyāt inşā eyleyüp
nev-edā bîkr-i mezāmîn ile 'imrān eyledi
6. şüre-zār-ı ḫıṫṫa-i iḫlīm-i 'irfānı bütün
reşḫa-i feyz-i midādı sünbūlistān eyledi
7. 'āşîḫa her mışra'ı güher-nişār olsa n'ola
beytinüñ her güşesinde genc-i pinhān eyledi

8. yekke-tāz-ı rezm-gāh-ı ma' rifet şimdi odur
kim zebān-ı nükte-sencin tiğ-i bürrān eyledi
9. reşk idüp ol devlet-i cāvīde hep ehl-i suhan
ol suhan-perdāz ile perhāşa i' lān eyledi
10. gūş idince işte meydān-ı suhan gelsün diyü
şā' irāne nağme-i kilkin h'ān eyledi
11. çün tıfl-ı tab' -ı sebük-pāsın kamu ehl-i dile
şaf-be-şaf meydān-ı nazma ney-süvārān eyledi
12. rüstemāne at sürüp meydān-ı rezme ol dilīr
cümle[yi] şemşīr-i ser-tīziyle nālān eyledi
13. şā' ir-i sihr-āferīnūñ sihrini ibtāl için
çün kelīm ol hāme-i efsūnı şu' bān eyledi
14. şā' irānı hāşılı bir hamle-i şīrānede
itdigi küstāhlığa cümle peşīmān eyledi
15. şimdī meydān-ı hüner ol şeh-süvāra kıaldı kim
düldül-āsā esb-i tab' u fikri cevlān eyledi
16. hüsrev-i nazm olduğın sultān selīm-i nükte-dān
kuvvet-i kudsiyesiyle çün ki iz' ān eyledi
17. leşker-i ' irfān ile cengin beyān itsün diyü
ol sipeh-sālār-ı nazma emr ü fermān eyledi

18. ol daḥı *sem'an ve tã'a* resmin icrã eyleyüp
kilk-i çâbuk-pâsını bir mülk-i şâhân eyledi
19. cem' idüp erkân-ı âşâr-ı belâgat-kârını
şevketâne bir güzel tertîb-i dîvân eyledi
20. ol ne dîvân-ı feşâhat kim debîr-i şun' -ı haḫ
safḥa-i evrâkıını gül-gün dür-efşân eyledi
21. ḥâme-i behzâd-ı taḫ' ı naḫş-ı gün-â-gün ile
nüşḥa-i mânîsini reşk-i gülistân eyledi
22. ḥâşılı ma' nâda her bir nükte-i cân-perverîn
pek büyük (?) seyrân idüp taḫsîn-i ḥassân eyledi
23. ḫanḡı şâ' ir böyle bir âşâr-ı ḫayr-encâm ile
kendüsin ' âlemde reşk-i ehl-i ' irfân eyledi
24. **bâ' işâ** olsun mübârek nüşḥa-i nâdîdesi
kim anı erbâb-ı nazma tuḫfe-i cân eyledi
25. ' afv it ey şâh-ı suḫan cürm u ḫuşûrın ḫâmemün
vaşfuñı ta' dâd iderken gerçi noḫşân eyledi (vr.: 2b-3b)

-2-

*nâ 'il-i rütbe-i dâniş ü ercümendî-râyet aḫmed paşa-zâde ibrahîm beg efendi ḫaḫkıında inşâd olan
ḫaşıde-i beççedür*

mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

1. ey şu' le-i ḫurşîd-i ruḫuñ zîver-i elmâs
urma reg-i mir'ât-ı dile nişter-i elmâs

2. yâķūt lebüñ kân-ı bedahşân-ı şafâdur
dendânuñ olursa n'ola reşk-âver-i elmâs
3. üftâdelerüñ yıldızı kıuyruķlı toĝardı
çekseydi miyânından o meh hançer-i elmâs
4. her şeb o mehüñ 'aşķına dâĝ açmaĝa yir yir
vaz' itdi felek sînesine ahķer-i elmâs
5. hırşide idüp hâleyi bir sîm nigîndân
gösterdi felek fahr ile engüşter-i elmâs
6. rüşen güherüñ fikri de rüşen olur elbet
cevfinde dırahşân görünür muzmer-i elmâs
7. besdür şeref-i cevher-i 'irfânı zarîfe
lâzım degül engüştine engüşter-i elmâs
8. sîr-âb-ı feraķ eyler imiş teşne-i fahrî
hâşiyet-i pür-neş'e-i âb-ı ter-i elmâs
9. fahr itse sirişk ile n'ola 'âşık-ı zâruñ
esbâb-ı kebîrden şayılur cevher-i elmâs
10. emdürdi o meh la'l-i nemek-pâşını ammâ
ekdi dil-i şad-pâreme hâkister-i elmâs
11. ta'îr-i dimâĝ itmegiçün ol şeh-i hüsne
pür-süz dil-i bâ' iş olur micmer-i elmâs

12. ser-çeşme-i rüşen güherân nâşid efendi
lebriz-i şafâdur dili çün sâgar-ı elmâs
13. dergâh-ı bülend ahterine hıdmet ile çarh
giydi başına mihr gibi efser-i elmâs
14. tefsîr ü beyân eyler iken muşhaf-ı medhîn
envâr-ı şihâb oldı bu kıl-k-i ter-i elmâs
15. her nokta-i eş'ârüm olur kevkeb-i rahşân
çün hoşka-i mâh oldı baña maḥber-i elmâs
16. ey rüşenî-i ṭab' ile dânişver-i elmâs
v'ey şî' r-i teri revnaḡ-ı nûr u fer-i elmâs
17. erbâb-ı suḡan gevherin 'arz itmede her dem
bendeñ daḡı 'arzitse n'ola cevher-i elmâs
18. bir şems-i hudâsın ki ider neyyir-i feyzüñ
her zerreyi pertev-fiḡen-i ahter-i elmâs
19. bu sũhte dili âteş-i sũzân-ı ḡam itdi
ḡâkister-i zilletde nihân kihter-i elmâs
20. vâreste-i tâb-ı ḡam idüp eyle efendüm
rüşen-gerî-i luṭfuñı tâb-âver-i elmâs
21. peydâ iderüm himmetüñe mazhar olursam
gencîne-i ṭab' umda nice gevher-i elmâs

22. hem-vāre ide ṭab^c -ı suḥan-sencūni mevlā
mizān-ı güher-dār u ziyā-güster-i elmās (vr.: 3b-4b)

-3-

müseddes

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

-I-

1. ḥasret-i didār-ı ruḥsāruñla nālān oldıgum
2. derd-i aşkuñla dem-ā-dem zār u giryān oldıgum
3. zülf-i müşkinüñ ḥayāliyle perişān oldıgum
4. söylesün dūd-ı siyāh-ı āh-ı sūzān oldıgum
5. görmeden ey rüyuña müştāk u ḥayrān oldıgum
6. degmeden vey tiğ-i ğamzeñ cāna ḳurbān oldıgum

-II-

1. gösterüp rüyuñ beni rü'yāda ḥayrān eyledüñ
2. baht-ı ḥāb-ālūdumı bī-dār u ḥandān eyledüñ
3. cism-i zārum āteş-i aşkuñla giryān eyledüñ
4. her şerār-ı dūd-ı āhum mihr-i raḥşān eyledüñ
5. görmeden ey rüyuña müştāk u ḥayrān oldıgum
6. degmeden vey tiğ-i ğamzeñ cāna ḳurbān oldıgum

-III-

1. sen şeh-i ḥübānsın ben aşık-ı ḥayrānuñam
2. dil saña dil-beste ben de bende-i fermānuñam
3. aşk ile gerden-nihād-ı ḥaçer-i bürrānuñam
4. ister öldür ister āzād it beni ḳurbānuñam
5. görmeden ey rüyuña müştāk u ḥayrān oldıgum
6. degmeden vey tiğ-i ğamzeñ cāna ḳurbān oldıgum

-IV-

1. 'aşk ile şimdengerü çeşmüm benüm kan ağlasun
2. kaçresi hün-âb-ı ceyhün-ı gam olsun çağlasun
3. âteş-i âhum ser-â-pâ cism-i zârum dağlasun
4. dest-i nermün rahm idüp ol dâğa merhem eylesün
5. görmeden ey rüyuña müştâk u hayrân oldıgum
6. degmeden vey tîğ-i gamzeñ câna kurbân oldıgum

-V-

1. bā' iş-i bî-çâre şimdi dergehünde bendedür
2. dâmenün elden bırakmaz 'âşık-ı efgendedür
3. tîğ-i gamzeñle şehîd itseñ de gönli sendedür
4. haşre dek ölmez o 'aşkuñla senün dil-zindedür
5. görmeden ey rüyuña müştâk u hayrân oldıgum
6. degmeden vey tîğ-i gamzeñ câna kurbân oldıgum (vr.: 5b-6a)

-4-

'âşım inşası zeyline takrîz-güne taḥrîr olunan târîḥdür

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. âferin ey hâme-i [nâ]zik-ḥırâm
eyleyüp taḥrîre sa'y ü ihtimâm
2. naqş-ı gûn-â-gûn ile bir nüşayı
eyledün erjeng-i mâni-veş be-nâm
3. haq celâl-i pür-kemâlün zâtını
mesned-i rif atda kılsun müstedâm

4. kim bu āşārı yazarken bendesin
luṭf-ı bī-pāyān ile kıldı be-kām
5. himmet ile ol ma'ārif perverin
oldı çün bu nüṣḥa-i miskü'l-ḥıtām
6. **bā' işā** geldi be-cā tāriḥ aña
'āşım inşāsı yazıldı bi't-tamām (vr.: 9a)

-5-

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. dāğ-ı sīnem bāğ-ı 'aşk-ı yārda güldür baña
eşk-i ter şebnem fiğānum şavt-ı bülbüldür baña
2. bezm-i ğamda ḥasret-i la'lüñle ey sākī müdām
çeşm-i pür-ḥūnum piyāle ḥūn-ı dil müldür baña
3. gülşen-i dehrün nigāh itmeme gül ü reyḥānına
kim o şūḥuñ la'li gönca zülfi sünbüldür baña
4. 'aşkı nārum dil kebābum medd-i āhum sīḥdur
dāne-i 'anber-feşān-ı ḥāli fülfüldür baña
5. şem'-i rüyuñ şevkine per-suḥte pervāneyüm
kim muḥabbet āteşiyle yanmamaḳ züldür baña
6. milket-i ma'nānuñ ol ḥākānıyam kim **bā' işā**
dergehüñde ḥüsrev-i nazm-āverān ḳuldur baña (vr.: 10a)

-6-

mef'ülü mefā'īlū mefā'īlū fe'ülün

1. dil la' lüne la' lün dil-i nālāna münāsib
dem neyzene neyzen dem-i rindāne münāsib
2. artursa n'ola pertev-i hüsünüñ haṭ-ı şeb-bū
meh-tāb şebe şeb meh-i tībāna münāsib
3. ruhsāruñı gördükçe figān itsem 'aceb mi
būlbül güle gül būlbül-i nālāna münāsib
4. çıkmaz dil-i vīrāneden elbette hayālūñ
kişver şehe şeh kişver-i īrāna münāsib
5. āh eylese derdüñle n'ola **bā'is**-i mehcūr
gam nağmeye nağme gam-ı hicrāna münāsib (vr.: 12a)

-7-

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. düş olan sevdā-yı zülfe şervet ümmīd eylemez
sāye-i bāl-ı hümādan devlet ümmīd eylemez
2. pāy-māl-ı esb-i nāzuñ hem-ser-i hūrşiddür
şeh-süvārum gayriden ol rıf' at ümmīd eylemez
3. lāle-veş müjgān-ı ser-tizūñ açarken şerhalar
cism-i pür-dāgum çiçekli hıl' at ümmīd eylemez

4. gūşe-i çeşm-i cihān-binūnde hāl-i müşk-bār
hindū-yı vahdet-güzīndür keşret ümmīd eylemez
5. çeşm-i cellāduñ ne hūnī olduğın **bā' iş** bilür
tiğ-i ğamzeñden anuñçün ruşsat ümmīd eylemez (vr.: 20a)

-8-

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. hayāl-i dilberā-veş 'aşıka yār-ı kadīm olmaz
şeh-i 'aşk olmayınca ādeme dilber nedīm olmaz
2. dehān-ı şeyhden itmem nefes te 'şirini ümīd
esen her rūzgārı gülşenüñ bād-ı nesīm olmaz
3. dimāğ-ı cānı ta'fir itmege gülzār-ı hüsñünde
nesīm-i tūrta-i zülfüñ gibi 'anber-şemīm olmaz
4. nevāişle dağı ahrārı 'abd itmek olur kâbil
hemān bahş-ı derem itmek ile ādem kerīm olmaz
5. sezādur bā' işā şemşir-i āhumla helāk itsem
rakīb-i bed-fikār-āsā bu 'ālemde le 'im olmaz (vr.: 21a)

-9-

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

1. zülf-i pür-çinī-i ruhsāre-i yāri görelüm
şahn-ı gülşende yatan ejder ü māri görelüm

2. şāh-bāz-ı dili seyr it nice pervāz iderüz
şayda kı̄abil hele bir murğ-ı şikārı görelüm
3. var iken tırrası pīşānī-i pür-çīninde
biz niçün çīne varup naķş u nigārı görelüm
4. gūş iden nāle-i bülbul ne imiş bir kerre
gölşen içre hele ol gonce-‘ izārı görelüm (vr.: 27a)
5. görmedük şāhid-i eş‘ār nedür ey **bā’iş**
ğazel-i fāzılı tanzīr ile bāri görelüm

-10-

fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1. dīdemüz hāşret-i dīdār ile giryān olsun
her düşen kaçresi bir lücce-i ‘ummān olsun
2. sensiz ey yūsuf-ı gül-çehre gülistān-ı cihān
tūtalum cennet imiş başuma zindān olsun
3. mey-i gül-güne lebūñ vaķt ile peymāne idi
geldi haķt-ı siyehūñ kahveye fīncān olsun
4. kara sevdāya düşürdi dili zūlf-i siyehūñ
celb idüp kendin aña rūyuña hayrān olsun
5. söyle ey peyk-i hayālüm meh-i ken‘ānuma kim
tīz gelüp mışr-ı dil-i **bā’işe** sultān olsun (vr.: 29a)

-11-

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. şaķın sevdāyı zülfe şanma kim ʔül-i emeldür bu
sürer tā ' ömre dek ey dil siyeh mār-ı eceldür bu
2. lebün ' uşşāķa ol şerbet-fürüş āfet şunup dir kim
şafā-yı bal ile nüş eyleyeñ şāfī ' aseldür bu
3. ' aceb mi ʔıfl-ı nāzum la' line vaz' itse engüştin
yalar bal ʔutan elbet parmağın şīrīn meşeldür bu
4. n'ola a' mīr iderse hıızr-ı tevfiķ-i hudā ķalbüm
içinde defn olunmuş naķd-i imān bir temeldür bu
5. n'ola pāk olsa mir'āt-ı dilüm jeng-i kudüretten
fürüg-ı ' aks-i rüy-ı yāre bir rüşen maħaldür bu
6. n'ola te'şīr iderse tīr-i āhum cān-ı āgyāra
ħadeng-i ğamze-i dil-düz-ı cānāna bedeldür bu
7. sezādur defter-i divānuma kayd eylesem **bā' iş**
ki sevdā-yı ğaṫ-ı dilberle ʔarḫ olmuş ğazeldür bu (vr.: 30a)

-12-

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

1. bezm-i ğamda nālemi dem-sāz buldum kendime
ney gibi inletmekle bir sāz buldum kendime

2. ey kemān-eburū hedef-veş sīne-şad-çāk olmağa
çeşm-i tātāruñ hadeng-endāz buldum kendime
3. rişte-i zülfinde cānum seyr iden cānān dimiş
bir gönül eglencesi cān-bāz buldum kendime
4. reh-güzārında görüp bir ser-i ğalţānumı
diye ol şeh 'āşık-ı ser-bāz buldum kendime
5. geşt iderken heşt sevdā-yı cününü ser-serī
zülfi-i pür-çinüñ kemend-endāz buldum kendime
6. bende-i şāhib-niyāzum 'arz-ı hāl itsem n'ola
bā' işā gönümce bir şeh-nāz buldum kendime (vr.: 30b)

-13-

mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

1. temennā eylemek ey nev-cüvān el arķası yirde
dimekdür hüsine haķķā cihān el arķası yirde
2. görünce kuvvet-i bāzū-yı 'aşkum cāme-h'āb üzre
nezāketle düşer ol mūmiyān el arķası yirde
3. bu meydān-ı muħabbetde ne deñlü erlik itsek de
yine eyler seni mekr-i zamān el arķası yirde
4. dü-desti ķalsa zīr-i seng-i cevruñde yine cānā
dimez maķlūb olup sengin dilān el arķası yirde

5. tayanmaz ahramān-ı aşr iseñ de pençe-i zūra
düşer bu tekyede çok pehlivān el arası yirde
6. hemān ey şır-i pençe pençe-i ahruñla ayārı
alup hak üzre cānın al amān el arası yirde
7. aup dest-i niyāzı bā iş-i mehcūr dildāra
dimiş ey dest-gırüm el-amān el arası yirde (vr.: 31b)

-14-

mefā ilün mefā ilün mefā ilün mefā ilün

1. bu hayme perde-i esrār-ı hikmetdür zarıfāne
mişāl-i ālemi taşvır ider erbāb-ı irfāne
2. bu esrārı haıat-bın olanlar fehm ider yosa
ne añlar bī-başıret baksa da taşvır-i bī-cāna
3. tehī şanma verā-yı perdeden bir kez nazār eyle
cihān tavrı ne şüretde zuhūr eyler hakīmāne
4. teferrüc-gāh-ı ālemdür nigāh it çeşm-i ibretle
temāşası sürür-engiz olur zırā dil ü cāna
5. hayāl itme abeş **bā iş** bu güftār-ı perişānum
taayyül-gāh-ı tábum tuhfesidür bezm-i yārāna
6. emīnā hazret-i şeyh şüsterī icādıdır çünkim
teberrük sende seyr itdür bu şeb yārān-ı zī-şāne (vr.: 31b)

-15-

mef'ülü mefā'ülü mefā'ülü fe'ülün

1. āhum şererin kevkeb-i raḥşān idemez mi
ya bezm-i ğama şem' -i şebistān idemez mi
2. ḥurşid ü mehi tāb-ı ruḥuñ yaqdığı yirde
pervāne gibi 'āşıkı sūzān idemez mi
3. çarḥ-ı felegi cūşiş-i eşküm çevirürken
bu çeşm-i terüm kaçresin 'ummān idemez mi
4. leylāları zencire çekerken şaçuñ ey şūḥ
dīvāne gibi 'aqlı perişān idemez mi
5. cānānı çeküp sīnesine cān gibi bā'is
ağyāruñ 'aceb cismini bī-cān idemez mi (vr.: 32a)

-16-

mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün

1. maḥall-i feyz-i erbāb-ı hünerdür şehr-i islambol
aña beñzer bu 'ālemde baña bir şehr-i islambol
2. sezādur cennetü'l-me`vāya teşbīh eylesem zīrā
derūnı ḥūr u ğılmān ile memlū ehl-i islambol (vr.: 33a)

-17-

mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün

1. emīn ağa-yı zī-şān-ı civān-baḥt-ı kerem-mu' tād
bu cāy-ı dil-nişini eyledi ta' mir idüp ābād

2. güşād oldukça bāb-ı dil-güşāsı fātiḥu'l-ebvāb
derūnında ide zāt-ı şerīfin dem-be-dem dil-şād (vr.: 33b)

-18-

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

elde yok ser-māye-i şervet ki ḥayrāt ideyüm
tişe-i ṭab'umla bāri ṭarḥ-ı ebyāt ideyüm (vr.: 34a)

-19-

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

cāy idüp gencīne-i sīmīn-ber-i cānāneyi
māl bulmuş mağribīye döndi ḥāl-i müşk-fām (vr.: 34b)

-20-

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

şanma zeyn olmuş ḳanādīl-i münevverle menār
medd-i āh-ı 'āşık üzre āşikār oldı şerār (vr.: 34b)

-21-

mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

eger şemm eyleseydi perçem-i pür-çīn-i dil-dārı
açardı çın-seḥer bād-ı şabā dükkān-ı 'aṭṭarı (vr.: 34b)

SONUÇ

Bu makalede XVIII. yüzyıl divan şairlerinden Bâ'is'in bugüne kadar üzerinde hiçbir çalışma yapılmamış divanı incelenmiştir. Ahmed Bâ'is'ten günümüze kendi el yazısıyla yazdığı bir divançe kalmıştır. Bu makaleden önce İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY03757 arşiv numarasında kayıtlı bu divançe üzerine bir mezuniyet tezi, bir yüksek lisans tezi ve bir makale olmak üzere 3 çalışma yapılmıştır. 1965 yılında yapılan mezuniyet tezinde önce şairin hayatı hakkında bilgi verilmiş ardından şiirler transkripsiyonlu şekilde yeni harflere aktarılmıştır. 2018 yılında yapılan yüksek lisans tezinin birinci bölümünde Bâ'is'in hayatı ve edebî kişiliği üzerinde durulmuş, ikinci bölümünde divançenin şekil özellikleri, üçüncü bölümde muhteva özellikleri ve dördüncü bölümünde divançenin transkripsiyonlu metni verilmiştir. Bu çalışmanın metin kısmında 3 musammat, 57 gazel, 1 kıt'a ve 1 müfred bulunmaktadır. 2022 yılında yayımlanan makalede ise Bâ'is'in hayatı, Bâ'is'in etkilediği ve etkilendiği şairler, divançenin şekil özellikleri, Bâ'is'in edebî kişiliği, Bâ'is'in şiirlerindeki edebî sanatlar, Bâ'is divanında geçen şahıslar ve yer adları, Bâ'is divanındaki deyimler ve kalıp sözler hakkında inceleme yapılmıştır. Makalenin asıl bölümünde 58 gazel, 3 musammat yeni harflere aktarılmıştır.

Bu yazıda ise Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 2139 arşiv numarasındaki mecmua içerisinde yer alan Bâ'is Divanı gün yüzüne çıkarılarak incelenmiş ve ilim âlemine tanıtılmıştır. Divanın bu nüshasında 7 kaside, 6 musammat, 94 gazel, 7 kıt'a ve 11 beyit olmak üzere toplam 125 şiir bulunmaktadır. Kasidelerden 4 tanesi methiye, 3 tanesi ise çeşitli olaylara tarih düşürmedir. Divanda 2 müseddes, 2 tahmis ve 2 muhammes olmak üzere 6 musammat bulunmaktadır. Tahmisler Sâbit ve Fehîm'in gazellerindedir. Eserde 90 tanesi Türkçe, 4 tanesi Farsça olmak üzere toplam 94 gazel bulunmaktadır. Revi harfine göre mürettep olan gazelerde en çok "ra" harfinden gazel mevcuttur. Divan, gazellerden sonra yer alan 7 kıt'a ve 11 beyit ile tamamlanmaktadır. Bu ve bundan sonra yapılacak çalışmalarla Bâ'is'in tam ve mürettep divanı klasik Türk edebiyatı alanına kazandırılacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: İnkılâp Yayınları.
- Ayçiçeği, Bünyamin (2018). "Bağdatlı Rûhî'nin (öl. 1014/1605-1606) Gazellerinde Deyimler". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. 38: 163-202.
- Çınarcı, M. Nuri (2007). *Şeyhülislam Ârif Hikmet Beyin Tezkiretü's- Şu'arâsı ve Transkripsiyonlu Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Demirkazık, H. İbrahim (2013). "El Arkası Yerde Deyimi ve Bu Deyimin Divan Şiirindeki Kullanımı". *Turkish Studies*. 8 (4): 617-633.
- İpekten, Haluk vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, Bayram Ali (2011). "Atasözleri ve Deyimlerin Dîvân Şiirinde Kullanımı ile Dîvânların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (6): 11- 54.
- Kaya Yiğit, Bilge (2022). "18. Yüzyıl Divan Şairi Ahmed Bâ'is ve Divançesi". *DTCF Dergisi*. 62 (1): 296-359.
- Kesik, Beyhan (2020). "Kasab-zâde Ahmed Bâ'is Efendi". <https://teis.yesevi.edu.tr/> [Erişim Tarihi: 07.01.2024].
- Kurnaz, Cemal, Mustafa Tatçı (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî-Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Kütükoğlu, S. Mübahat (2000). "İrâde-i Seniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mamaş, İdil Can (1965). *Divançe-i Bâis*. Mezuniyet Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Üzgör, Tahir (2002). "Bâ'is". *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 2. Ankara: AKM Yayınları.
- Yıldız, Enes (2021). *Müslimî Dîvânı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: DBY Yayınları.
- Zengin, Akın (2018). *Bâ'is, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divançesi (Şekil ve Muhteva Özellikleri-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Giresun: Giresun Üniversitesi.